

**REFORM SÜRECİNDEKİ AVRUPA'DA DOGMATİK SINIRLAMADAN
DİNİN DIŞINA ÇIKAN DÜNYAYA GEÇİŞTE BİLİMİN YÜKSELİŞİ**

Kürşat Haldun AKALIN

Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

ÖZET: Öyle görünüyor ki, bilimsel araştırmanın yapılmasını engelleyici veya cesaret kırıcı işlevleri bakımından, Batı Hristiyanlığında; Roma Katolikliği, Lutherizm ve Kalvinizmden başka dogma bulunmamaktadır. Yine de bu üç mezhep içinde büyük bilimadamlarına rastlamak olasıdır. Her üç mezhebin iman ikrarı, doğayı tefekküre dalmanın dimağı Tanrıyı düşünmeye sevk edeceği, yaratıcının her şeyi yaratan bir kudret olarak farkına varılacağı içeriğine sahiptir. Diğer taraftan ise, genel bir uyarı sürekli olarak yinelenmektedir: Doğa ile yakından ilgilenmek, ister istemez, kişiyi Tanrıyı anmaktan koparacaktır. Orta Çağlarda zihnin doğadaki olgular üzerinde eğitilmesi, yalnızca, ruhani gerçeklerin betimlenmesi maksadına odaklanmış olduğu için, bilimsel araştırmanın gerektirdiği bir tutumu oluşturmuş değildir. Tabiatın bilimsel araştırmalara konu edildiği hallerde, daima, dine yararlı olması gerektiği tavsiye edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Reform, protestan, bilim

**THE RISE OF SCIENCE FROM THE TRANSITION OF
THE DOGMATIC RESTRICTION TO THE WORLD OUTSIDE OF THE RELIGION
IN THE PROCESS OF THE REFORMATION EUROPE**

ABSTRACT: It seems that these are no dogmas except of the three main division of Western Christianity to discourage scientific research were Roman Catholicism, Lutheranism and Calvinism. Some great scientists will be found among all three. All three confessions held that contemplation of nature may lead the mind to God, the Maker of all things. On the other hand, there was also a general warning that, the study of nature may turn the mind away from God. When the Middle Ages sought edification in nature, it was for the purpose of illustrating spiritual truths, not of conducting scientific study. In cases where a scientific study of nature was recommended as useful to religion.

Key words : Reform, protestan, science

GİRİŞ

Her şey, Tanrıya nasıl ibadet edilmelidir veya şu ana kadar kilisenin yönettiği ibadetler kurtuluşu garanti edebilir mi gibisinden sorularda düğümlenmektedir. Daha da açık bir deyimle, bütün sorun, kişinin bu dünyadaki faaliyeti, insana hizmet ettiği ölçüde Tanrıyı hoşnut eder mi, yoksa Tanrıya yönelmekten alıkoyup ibadeti engeller mi sorusundan kaynaklanır (Birbaum, 1980: 264). Protestanlığın İngiltere'deki Puritan kolu, ekonomik kazancı ve genel olarak da mesleki başarıyı seçilmişliğin kanıtı olarak görmekte ve kurtarılmışlığın işareti olarak yorumlamakta olduğundan; bu maksada yönelen bilimsel araştırmayla sağlanan teknik ilerlemeyi dinsel güdülerle gerçekleştirmektedirler (William, 1948: 262).

Tüm bunlar, kendini toplumdan soyutlayıp, tek başına Tanrıyı tefekkür eden ve bu dünyaya asla ilgi duymayan Orta Çağın münzevi keşişlerinden kesinlikle beklenilmeyen şeylerdi (Marnef, 1996: 14). Bu dünyanın aldatıcı ve geçici olduğunu, servetin ve gücün kişiyi Tanrı yolundan saptırdığını dinleyen Orta Çağ halkından bir zümrenin de böylesine ataklarda bulunması, elbette beklenilemezdi. Bilgi, ruhban sınıfının tekelinde görülen bir meziyet halini alınca; ister istemez bilginin yönü ve kapsamı da bu dünyanın ötesinde, kutsal kitabın derinliklerinde yol almaya başlamıştır.

Bilginin dünya ötesi bu karanlık yolculuğundan yeryüzüne inerek, insanların günlük yaşamlarına özgü dertleriyle ve dilekleriyle ilgilenebilmesi ve en azından toplumsal bakımdan halkın benimseyebilmesi için; dinen hoş görülmesi veya olumlu anlamda teşvik edilmesi gerekir (Marnef, 1996: 17). Roma katolikliği, Lutherizm ve Kalvinizm olmak üzere Batı Hıristiyanlığının üç büyük kolu; her biri, bilime çok farklı sahalardan bakmış olmalarının sonucunda, Avrupa'daki bilimin gelişmesi üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır.

2. ORTA ÇAĞ ZİHNİYETİNDE BİLİM

Orta Çağ zihniyetinin en belirgin özelliği, evrendeki her şeyi yaratan Tanrının aynı zamanda da yönetmekte olduğuna inanılmış olmasıdır (Kibre, 1984: 16). Mutlak kudretiyle, hayrı ve şerri kendinde toplamasıyla Tanrı; aynı zamanda evreni de mükemmel olarak yaratmıştır. Kusursuz şekilde yaratılan bu evren içinde, her şeyin örneğine göre yerli yerinde olduğuna, düzenli ve uyumlu bir şekilde işlediğine inanılmıştır (Kibre, 1984: 21). Şayet, evrende böyle düzenli ve uyumlu işleyen bir nizam var olmamış olsaydı, bir çatışmanın çıkması veya bir uyumsuzluğun baş göstermesi, kaçınılmaz olurdu. Çatışma olan bir evren de, asla kusursuz olamazdı (Needham, 1975: 92). Kısacası, çatışmaya yer vermeyen mükemmel bir evrenin en önemli niteliği, düzen içinde işleminin sonucunda gerçekleşen, uyum ve örnek oluşturmadır (Sarton, 1955: 186). Evrendeki her şeyin belirli bir yeri bulunmaktadır; yine her şey, o yerinde öylece kalmalıdır.

Kusursuz ve harika olan evren, aynı zamanda bütünüyle tamam olduğundan, hiçbir şey eksik değildir. Bu evren düzeni içinde, bir üstünlük hiyerarşisini kurarak düzene işlerlik kazandıran, yalnızca Tanrıdır (Kibre, 1984: 18). Dünyada her şey, kendi arasında bir üstünlük ve bağımlılık ilişkisine dayanan bir itaat düzeni temeline (Sarton, 1955: 194) bağlı kalmaktadır. Örneğin, insan hayvanlara karşı üstündür, hayvanlar bitkilere karşı ve bitkiler de taşlara karşı bir üstünlük kurmuşlardır. Evrenin bütünlüğü ve mükemmelliği, varlıkların buldukları yerlerde kalarak işlevlerini tam bir uyum içinde sürdürmelerini zorunlu kılan düzenin işleminde bağlıydı. Bu varlık zinciri (Sarton, 1955: 198) içinde yaratılmış olan her varlık; yaratılan evrenin mükemmelliği için zorunlu olduğu kadar, bulunduğu yerde kalıp işlevini sürdürmeye devam etmesi, ilahi düzenin korunması için kaçınılmaz bir öneme sahiptir (Needham, 1975: 96-97). En aşağı varlıktan en yüksek meleğe kadar kopmayan, işlevini sürdüren bir varlık zincirinin kurulmuş olması; yaratılanların bu şekilde yerlerini bilerek, üsttekilere itaat edip alttakilere de hükmederek, evrendeki mükemmellik içinde yaratılan bu düzen korunulabilirdi (Sarton, 1955: 197).

Böylece Orta Çağ zihniyeti, tamamıyla uyumlu ve düzenli olan, mükemmellik derecesine göre de hükmetme yetki ile sahası belirlenmiş bulunan, hiç ardı arkası kesilmeyen yaratılanlar serisinden oluşmuş bir dünyayı betimlemiştir (Kibre, 1984: 19). Evrendeki kusursuzluğun getirdiği düzenin zorunlu kıldığı bu uyum ile üstünlük fikirlerinin birleştirilmesiyle, Orta Çağ zihniyeti daha da belirgin bir şekil alır. Bu varlık zinciri içinde yer alan her yaratık, kendisinden üstün olanlara itaat eder ve kendisinden aşağı olanlara da hükmeder; işte ancak o zaman, evren, yaratılışıyla edindiği bu uyumunu devam ettirebilir (Bunch, 2004: 52). Zorunlu görülen itaat sağlanılmadan, mecbur kılınan hakimiyet de kurulmadan; varlık zincirinin düzeni bozulur, çatışma çıkar, evrenin uyumu bir daha oluşturulamaz olur (Needham, 1975: 99). Kadın kocasına, çocuk anne ile babasına itaat edecektir, köle ise efendisine itaat edecektir. Bu nedenle, mükemmel ve tam evren; ancak itaat ve emir altında bulunmakla olanaklıdır. Bu varlık zincirinin zorunlu kıldığı itaat ve emir altında bulunma anlayışı; aile, siyaset, din ve çalışma olmak üzere yaşamın tüm kesitlerine hakim olmuştur (Sarton, 1955: 204). Örneğin, ekin tarlasında fare yiyen yılan, çekirge yiyecek yaşamını sürdüren kuş; daha üstün bir varlık konumunda bulunmaktadır (Bunch, 2004: 58). Herkes üstüne itaat eder ve alttakilere de hakim olursa, geçmişten aktarılan kültürel değerler de olduğu gibi yaşatılarak ve korunarak yeni nesillerin davranışlarına egemen kılınırsa; Tanrının yarattığı bu mükemmel evren içinde kusursuz ilahi düzen de (Sarton, 1955: 214) sürekli kılınabilirdi.

Orta Çağların düşüncesine göre, evren ay üstü ve ay altı olmak üzere iki küreye ayrılmıştı (Kibre, 1984: 23). Ay altı, sürekli değişime ve yok oluşa uğrarken; ay üstünde, sonsuz güzellik ve sürekli mükemmellik olduğu için, aynı zamanda da değişmezlik bulunmaktaydı. Maddi evrenin bu betimlemesine göre, evrenin merkezi dünya olduğu

için; dünyanın etrafında ay, Merih, güneş ve tüm diğer yıldızlar sırayla dönmekteydiler (Bunch, 2004: 61). Ay küresi içindeki etmenlerin birbirleriyle çatışma ve karışma halinde bulunduğu, bu nedenle de değişim ile kader kurallarının çıktığı düşünmekteydi (Kibre, 1984: 27). Ancak, bu etmenlerden her birinin ulaşmak için çabaladığı belirli bir yeri bulunduğundan, toprak unsurunun gerçek yeri dünyanın merkezindeydi. Bundan dolayı da toprağa ait olan her şey değişmeye ve de yok olmaya yönelik bir eğilim göstermekteydi. Suyun yeri, topraktan sonradır. Hava, suyun üzerindedir. Havanın üzerinde de, ateş diyarı bulunmaktadır (Kibre, 1984: 29). Ayın üzerinde ise, hiçbir unsurun bulunmadığı ilahi bir diyar vardı. Bu, ateş etmeninden daha saf ve temiz olan kulluğun veya ilahi ateşin diyarıdır. (Bunch, 2004: 64) Bütün ateşler yükselmeye çabaladığı ve bütün topraklar da aşağıya doğru çökmeye gayret sarf ettiği için, ayın altında daima bir mücadeleden ve yok oluşa giden bir değişimden başka bir şey yoktur (Needham, 1975: 40).

Her şeye rağmen, ay altında sürüp giden karışıklık, mücadele, değişim ve yok oluş tümüyle kontrolden çıkmış bir halde, denetimsiz de değildir. Gökyüzündeki yıldızlar ve gezegenler, yeryüzündeki varlıkları sürekli artan bir kudretle etkilemekte ve yön vermekteydiler (Kibre, 1984: 24-25). Unsurlar ve bunların hiç aradı arkası kesilmeyen birleşip ayrılmaları, tamamen yıldızların kontrolü altında gerçekleşen basit olaylardı. Öyleyse, kader ve talih belirleyen gezegen ve yıldızların belirli şekilleri ve bu şekillere atfedilen kudretleriydi. Hayvanlar da bütünüyle bu yıldızların hükmü altındaydılar (Needham, 1975: 45). Başlangıçta Tanrının yarattığı mükemmel dünyada yıldızlar tamamen yararlı olan bir denetim gücünü elinde bulundurmaktaydılar. Yıldızlar ve gezegenler, savaş ve delilik, fırtına ve tufan, hastalık ve kıtlıkları fazlalaştırmak için; olumsuz ve kötü tesirlerini henüz kullanmamışlardı. Ancak, insanın günahkarlığından dolayı dünyanın cezalandırılmasına hükmetmiş olan Tanrı, yıldız ile gezegenlerin bu tarzda değişiklikler yapmasına izin verdi (Kibre, 1984: 43). Böylece Orta Çağ zihniyeti, Batının rasyonelleşme sürecinin başlamasına olanak sağlayan, İsraililerin o her şeyi yaratan ve hükmeden tek Tanrı anlayışından sapmış, Tanrıdan başka insan üstü güçlerin varlığını ve tüm varlıklar üzerindeki hükümlerini kabul eder olmuştur (Needham, 1975: 51). Kısaca, Orta Çağ zihniyeti, bu dünyadaki bütün değişikliklerin ve kaderin yıldızların denetiminde gerçekleştiğine inanan, bir insan portresi yaratmıştı. Gezegenlerin ve yıldızların alacağı şekil, yeryüzündeki varlıkların gelecekteki kaderlerinin eğilimini göstermekteydi. Yıldızların bu kudretleri, sınırlı kılınmış; insan iradesi üzerinde denetim kuramayacağına inanılmıştı (Needham, 1975: 48). Yıldızların ancak unsurlar ve huylardan oluşmuş olan vücut üzerinde açıkça tesirini göstermekte olduğu kabul edilmekteydi. Böyle bir istisnanın yapılması gerekiyordu, çünkü yıldızların insan ruhu ve iradesi üzerinde bütünüyle belirleyici kudreti kabul edilmiş olsaydı, hiçbir kimse suçundan veya günahından dolayı asla sorumlu tutulamayacaktı (Kibre, 1984: 54).

Orta Çağ zihniyetine göre, Tanrı, evreni ve dünyayı mükemmel bir şekilde yaratmış, uyumu ve düzeni kurarak en küçük ayrıntısına varana kadar yerini belirlemiş, kapsadığı her etmeni bir diğeriyle gayet açık bir şekilde ilgili kılmişti (Needham, 1975: 63). O halde, böyle bir dünya, nasıl olup da uyum ve düzen eğiliminden çıkmış; savaşların ve mücadelelerin, kötülüklerin ve günahkarlıkların yeri haline gelmiştir? Buna verilen yanıt, insan, Şeytan tarafından Adem ile Havva'nın şahsında kandırılmış, günah işlettirilmiştir ve böylece de evrene düzensizlik ve uyumsuzluk hakim olmuştur (Sarton, 1955: 143). İlk günahı işleyen ise, Şeytandır. Gurur, varlık zincirinde Tanrı tarafından önceden belirlenmiş olan yerinden hoşnut olmamak demektir. Şeytan, en büyük meleklerden biri olduğu halde, kendinden üstün olan ve kendisinin bu yerini belirleyen Tanrıya itaat etmeyi, kesinlikle istememiştir (Sarton, 1955: 147). Tanrıya itaat etmek istemediği için, cennetten kovulmuş, doğal evrenin dışına atılmıştır. Tanrı, insanı Kendi suretinde yaratınca; Şeytan, bu üstün varlığı kesinlikle hazmedemedi ve insanı kandırmak için pusu kurdu. Çünkü, başlangıçta Tanrıdan aşağı olduğu için gurura kapılarak isyankâr olan Şeytan, bu sefer, insandan da daha aşağı konuma düşmüştü. İnsan da, Şeytanın kandırmasıyla ve teşvikiyle Tanrının kendisini yarattığından daha büyük ve daha akıllı olmayı arzu etti (Needham, 1975: 76). İnsan da, tıpkı Şeytan gibi hırslı ve tamahkar olmaya başladı; yerini beğenmezlik etti, belirlendiğinden daha büyük olmayı istedi; bulunduğu konumundan dolayı asla hoşnut olmamak gibi Şeytana özgü arzuları besledi (Phillips, 1973:88). Belirlendiği konumuna razı olmamak ve büyük emelini taşımak, sonunda, Tanrının emrine karşı itaatsizlik göstermesine yol açtı. Bu itaatsizlikle birlikte,

Tanrı ile insan arasında kurulmuş bulunan kulluk zinciri kırıldı (Sarton, 1955: 155). Artık varlık zincirinde uyumdan ve düzenden hiçbir eser kalmamıştı.

Düzensizliğin ilk sonucu olarak, insan bedenini oluşturan çeşitli unsurlar arasında kurulmuş bulunan ilahi düzen bozulmuş ve dünyaya ölüm gelmişti (Needham, 1975: 174). Çünkü, etmenlerin mükemmel bileşimi bozulduğu anda, çürüyüp yok olması, kaçınılmaz bir sondu. İnsanın günahkârlığıyla bozulan ilahi düzen, ya da daha doğrusu her şeye egemen olan düzensizlik; yıldızlara, gezegenlere, dünyaya, güneşe ve aya çok olumsuz tesirde bulundu. Düzensizlik, insanın günahkarlığından çıkıp her yere yayıldı, orada önceden kurulmuş olan düzeni yerle bir eder hale geldi (Sarton, 1955: 159). Yok edici rüzgarlar dünya yüzeyini mahvetti, cansız tabiattaki bu düzensizlik hayvanlar alemine de yayıldı. Bu nedenle, hayvanlar, birbirlerinin bedenleriyle beslenir bir hale geldiler. Artık hayvanlar, kendinden üstün bir konumda bulunan insana itaat etmeyi de reddetmekteydiler. Her şeye neden olan şey, varlık zinciri içindeki konumundan hoşnut kalınmadığı için gösterilen itaatsizliktir (Needham, 1975: 179). Bu nedenle de, kendinden üstün olanlara itaatsizlik göstererek, yalnızca siyasi bir suç olarak nitelendirilmemiş; fakat bundan çok daha fazla, dinen günah sayılarak; bunun, gerçekte, Şeytanın ve Adem'in işlediği günahın yinelenmesi olduğu, hükmüne varılmıştır (Sarton, 1955: 154).

Kölenin efendisine itaati, yalnızca insanın yasasıyla değil, Tanrının iradesiyle de zorunlu kılınmıştır. Benzeri şekilde, efendisi de, kendisinden daha yüksek bir varlık konumunda olan krala itaat etmekle yükümlüdür (Needham, 1975: 182). Kral da, varlık zincirinde kendisi için hazırlanmış bulunan konumu doldurmakta olduğundan; krala karşı girişilmiş olan en küçük bir hareket veya onu oradan indirmek için başlatılan her isyan, gerçekte, Tanrının kurduğu bu fiili nizamı bozmaktan başka bir sonuç vermeyecektir (Needham, 1975: 186). Örneğin, 'Kralı saran öyle bir ilahi kudret vardır ki, ihanet ona istediğini asla yapamaz' (Needham, 1975: 192) sözüyle; hem isyankârlığın Tanrıya karşı işlenmiş büyük bir günah olduğu, hem de kralın Tanrı tarafından atandığı ve korunduğu anlatılmak istenmektedir. Kral da, yetkisini yalnızca Tanrıdan almakta ve Tanrıya itaat etmekle yükümlü kılınmaktaydı (Sarton, 1955: 194). Nasıl ki, vücudun bütün organları, başa itaat etmezlerse, beden mahvolması kaçınılmaz oluyorsa; eğer toplumdaki bütün sınıflar krala olan itaatlerini göstermezlerse, devletin de yok olacağı düşüncesi, artık o çağda, yaşayan herkese hakim olmuştu (Needham, 1975: 194). Bu nedenle, birbirleriyle işbirliği yapan ve eşit haklara sahip bulunan bir toplum anlayışı, Orta Çağ zihniyetine tamamıyla karşıydı. Benimsenilen itaat ve hakimiyet anlayışı üzerine kurulan bu dünya betimlemesinde; çocuklar, anne ile babasına itaat etmeliydi, kadın da kocasına itaat etmeliydi. İtaat, yalnızca sosyal bir yasa değil; fakat ilahi bir buyruktur (Needham, 1975: 197).

Orta Çağ zihniyeti, şüpheyi ve merakı, daha çok şey öğrenme arzusunu ve öğrenilen her şeyin sorgulanmasını, üzerinde düşünülerek irdelenmesini tamamıyla günahkarlık olarak görmekteydi. Gerekli olandan fazla bilgiyi öğrenmek veya bildirilen bilgiyi sınamak ve sorgulamak, bu nedenle, itaatsizlikti, isyankarlıktı (Needham, 1975: 208). Adem ve Havva da, bilgi ağacından yemekle, günah işlememişler miydi? Gerçekte, her ikisinin de günaha girme güdülerinden bir tanesi de, Tanrının izin verdiğinden daha fazla akıllı olma arzusuyla (Sarton, 1955: 186). Bilgiye sahip olma arzusu nedeniyle, izin verilen bilgi ile yasak kılınan bilgi arasındaki sınırı aşarak; insanlar, kolaylıkla günah işlemeye sürüklenmekteydi. Bu nedenle, doğanın gizli yasalarını, fenomenlerinin işleyiş şekillerini irdelemek; bu yasak bilginin sahasına girdiği için, bütünüyle günahkarlık olarak görülmekteydi. Araştırmacı da, Kutsal Kitabın dışına çıkarak, bilinen ve sürekli olarak da yinelenen bilgiden başka yeni bulguları edinmeye yöneldiği anda, müthiş bir tehlike ortaya çıkıyor demektir (Needham, 1975: 228). Yasaklanan bilgi, insana özgü değil, varlık zincirinde insandan daha üstün olan meleklerin doğal malıydı. Bu nedenle, eğer bir kişi yasak olan bilgiyi öğrenmeye yönelirse, bulunduğu varlık zincirine karşı isyankarlık etmiş olacağından, günahkar olacaktır. Bilginin fazlası, kişiyi, isyankarlığa ve deliliğe götürmekteydi. Orta Çağda, bilgi, hem içerik olarak sınırlandırılmış, hem de belirli bir dindar zümreye ait kılınmıştı (Ozment, 1980: 62). Sıradan bir kimsenin fizik araştırmalarına yönelerek doğadaki fenomenleri incelemek istemesi; hem Tanrının insanlara göstermek istemediği bir şeyi keşfetme arzusunu taşımış olduğu için din dışı bir eğilimdi, hem de bilgiyi edinme hakkı kendinden daha

üstün bir konumda bulunan kimselerin tekelinde bulunduğu için böyle bir girişim onlara karşı da işlenmiş bir suçtu (Needham, 1975: 221).

Orta Çağ zihniyetine göre, bilginin kaynağı ve temeli, Kutsal Kitapla sınırlandırılmıştı. Bilginin temelinin deney olarak alınması, ölçme ve gözlem yoluyla bir sonuca varılması; apaçık bir şekilde günahkarlıktı. Tanrı, evreni kendi iradesiyle yoktan yaratmış olduğu için; yaratan ile yaratılan arasında kapatılmayan bir uçurum bulunmaktaydı (Ozment, 1980: 69). İnsan, Tanrının iradesiyle var olduğu için; insan yaşamının anlamı da, yalnızca, Tanrının isteklerini yerine getirmektir. Tanrının ne istediği ise, Kutsal Kitapta açıkça bildirilmişti. Bir yaratılan olarak insana düşen görev, Tanrı karşısında tamamıyla alçak gönüllü olmak, itaatkâr davranmak ve bulunduğu konumundan asla şikayetçi olmamaktır. İnsanın iradesi tamıyla hür olmadığından, kendi gücüyle asla kurtuluşa eremezdi (Needham, 1975: 197). Kilise, Hristiyanlıkta Tanrı ile insan arasında bir aracı olduğundan; kulun Tanrı tarafından kurtarılmasına da aracılık etmektedir. İşte bu varlık zincirinde, Tanrıdan sonra kilise gelmekte olduğundan; kilise, bütün siyasi otoritelerin ve özellikle de kralların üzerinde bir yer almaktadır (Ozment, 1980: 74). Orta Çağda, köle efendisine, kadın kocasına, çocuk anne ile babasına, sıradan insanlar soylulara, soylularla birlikte tüm tebaa krala itaat ederken; kral da, Tanrının aracılık işlevini üstlenmiş bulunan kiliseye itaat etmekle zorunluydu (Kibre, 1984: 32). Kilise ise, kitapla sınırlı kıldığı bilgiyle, insanlar üzerindeki hükümlerini sürdürmekteydi. İsa, hiç bir şekilde ibadeti tanımadığı ve ibadetin kurumsallaşmasına yönelik en küçük bir imada dahi bulunmadığı halde ve Yeni Ahit de kilise diye bir kelimenin geçmemesine karşın; Orta Çağda kilise, Tanrıdan sonra gelen bir güç olmuştur (Ozment, 1980: 79).

Tanrı, mükemmel olduğuna göre; Tanrının yarattığı evren de mükemmel olmalıydı. İlahi düzen içindeki her varlığın mükemmel uyumu, bu varlık zincirindeki konumlarını sürdürmelerine bağlıdır (Kibre, 1984: 34). Bütün evren, yeryüzü ve dünyada olup bitecekler için yaratılmıştır. Bu yüzden, evrenin merkezi de; Tanrının kendi suretini yarattığı insanın yaşadığı bu yeryüzü olmalıydı. Yeryüzü, insanın günah yüzünden düşmesiyle birlikte başlayıp, kıyamete kadar uzanan bir insanlık dramının geçtiği tek sahaydı (Kibre, 1984: 36). Yer, olduğu gibi durduğunu; yıldızların da bu yer etrafında dönen büyük bir küreye çakılı olduğu zannediliyordu. Güneş, ay ve gezegenlerin her biri, yine yeri saran başka kürelere çakılı sayılıyordu. Sabit yıldızlar küresi, bu evrenin sonu ve sınırıydı; evrenin bu en yukarı kısmı da, doğrudan Tanrı tarafından hareket ettirilen, en mükemmel kısmıydı (Kibre, 1984: 44). Oysa, diğer kürelerin hareketlerini, Tanrıdan aşağı olan ruhlar yönetmekteydi. Dünya, kendisi hareket etmeyen evrenin tam ortasında bulunduğu için; gökyüzünde hareket daireler şeklindeyken; yeryüzünde hareket, içerden dışarıya veya dışardan içeriye doğru gerçekleşen dikey doğrular şeklindeydi (Needham, 1975: 49). Böylece Orta Çağ zihniyeti, ay üstü ve ay altı kuramıyla gökyüzü cisimleri ile yeryüzü arasında özsel bir ayrılık koyan, yeryüzünü yok oluşlar içinde gelip geçici ve gökyüzünü de dairesel hareketleriyle (Needham, 1975: 54) sonsuz kılan Aristo'nun doğa öğretisi, ile, evrenin ortasında bulunan ve hiç hareket etmeyen dünyanın çevresinde dönen güneş ve yıldızlarla betimlenen Ptolemaios'un evren düşüncesini, kendisine temel alarak oluşturmuştur. Artık Orta Çağ insanı için doğayı araştırmak, kutsal olmayan ve değerce de daha aşağı bir kademedeki bulunan bir konuya yönelmek demektir. Bu doğal ortamdan kişinin kendisini çekip çıkartması, daha üst mükemmellikleri irdelemesi gerekmektedir (Ozment, 1980: 82). Kutsal kitabın bildirdiğinden başka ilim yoktur. Orta Çağ zihniyetine göre, doğayı ve insanı inceleyen uğraşı, bilim olarak kabul edilmemektedir. Çünkü, yeryüzü ile gökyüzünün yapıları farklıdır, her birinin kendisine özgü yasaları ve hükmedicileri bulunmaktadır (Needham, 1975: 57).

Orta Çağ zihniyetinin temel dayanağı olan, evrenin merkezinin dünya olduğu ve bu yeryüzünün sabit kalarak tüm diğer gezegenlerin dünya çevresinde döndüğü savı; evrenin kuruluşunun ve yaratılışının temel nedeni olarak gördüğü insanlık tarihinin geçtiği bir yer olduğu için, dünyayı evrenin merkezi şeklinde kabul etmiştir (William, 1948: 49). Dünyayla birlikte, evrendeki her şey, aslında, Tanrının birer sureti olan insan için yaratılmış olduğundan; insanın bulunduğu bir yer olan dünyanın da, görünen evrenin merkezi olması, zorunlu bir düşünceydi (Ozment, 1980: 87). Halbuki, Nicolaus Copernicus (1473-1543), güneşin gezegenler sisteminin merkezinde yer aldığı ve durağan olduğu, dünyanın da diğer yıldızlarla birlikte güneşin etrafında döndüğünü söyleyince (Gale, 1996: 13); buna ilk karşı çıkanlar arasında Martin Luther (1483-1546) de yer alıyor, yerin ayrıcalıklı bu konumuna

ters düşen ve Kutsal Kitabın öğretilerine de aykırı olan Kopernik sistemini şiddetle kınıyordu (Sprat, 1947; 153). Katolik ruhban sınıfı da, ayaklarımızın altındaki yerin hiç kımıldamadan durduğunu bildiğimiz; güneş, ay ve diğer yıldızların da dünyanın etrafında dönmekte olduğunu her gün kendi gözlerimizle gördüğümüz halde; nasıl olup da gözle görünen ve hissedilen bu düşüncemizden vazgeçebiliriz, diye karşı çıkmaktaydı (William, 1948: 52). Esas olarak, evrenin merkezinin dünyanın değil de, güneşin olduğunun kanıtlanması; Orta Çağ'da kilise otoritesinin kralların üzerinde yer alma dayanağını sona erdirmekte, itaate dayalı varlık zincirine darbe indirmektedir (Gale, 1996: 15-16). Aristo'nun ısrarla savunduğu yerin sabit olduğu ve Ptolemaios'un önerdiği yerin evrenin merkezi olduğu düşüncesi; varlık zinciriyle özetlenen kilisenin resmi görüşü haline getirilmiş, böylece kilise kralların üzerinde bir konuma ulaşmıştır (Ozment, 1980: 88).

Kopernik, her şeyden önce gözle görünen ve zihinle düşlenen Orta Çağ temaşa yöntemini sona erdirerek, deneye ve gözleme dayalı bir yaklaşım sergilemiştir (William, 1948: 74). Ancak, Johannes Kepler'den (1571-1630) önce, gezegenlerin hareketlerinin daireler şeklinde değil de elips yörüngeler üzerinde hareket ettiğini öne süren olmamıştır (Gale, 1996: 18). Kaldı ki, Kepler, gezegenlerin, yörüngenin her noktasında aynı hızla hareket etmediğini, odak noktasına yaklaştıkça hızlarının daha da arttığını açıklamıştır. Gezegenin yörüngeyi bir defa dolaşması için gerekli olan zamanın, yani gezegen yılının, yörüngenin büyüklüğüne bağlı olduğunu öne sürmesiyle; her gezegenin belli bir zamanda nerede olabileceğini hesaplamak da olanaklı olmuştur (Sprat, 1947:154). Gezegenlerin hareketlerin matematik yoluyla hesaplanmasına karşın, bu gezegenlerin neden hareket ettikleri hâlâ açıklanamıyordu (Kibre, 1984: 71-72). Çünkü, Aristocu mantığa bağlı kaldığımdan, bir cisim hiç durmadan itilmedikçe hareketinin gerçekleşmeyeceği sanılıyordu; bazı yürütücü ruhların gezegenleri ileriye doğru hareket ettirdiğine inanılıyordu (Sprat, 1947: 156). Oysa, Isaac Newton (1642-1727) gökteki varlıkların hareketlerini idare eden kanunların, yeryüzündeki cisimlerin hareketlerini yöneten yasalar gibi mekanik olduğunu kanıtlamaktaydı (Gale, 1996: 19). Gökyüzünün ayrı yasası olduğu ve ruhlar tarafından yönetildiği şeklindeki Orta Çağ zihniyetine kesinlikle sahip değildi. Yer, ayı hangi kuvvetle çekmekteyse; ay da yeri, o kuvvetle çekmekteydi (William, 1948: 77). Yer, nasıl ağaçtaki elmayı kendine doğru çekiyorsa, gökyüzündeki ayı da çekmekteydi; ay da, dünyayı aynı kuvvetle çekmekteydi. Böylece, Newton, gezegenlerin hareketlerini mesafelerinin karesiyle ters orantılı olarak etki eden evrensel çekim kuvvetine dayanarak açıklamış; ayı kendi yörüngesi üzerinde tutmak için gerekli olan kuvveti, yeryüzündeki bu evrensel çekim kuvvetiyle eş değerde bulmuştur (Gale, 1996: 23).

3.PROTESTANLIK ve BİLİM

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, gerek nitelik ve gerekse de miktar yönüyle, yapılan bilimsel çalışmalarda, Roma'ya bağlılık duyan Katoliklere kıyasla, protestanlar, çok büyük bir üstünlük sağlamışlardır (Birnbaum, 1980: 248). İngiliz uluslar topluluğundaki Royal Society kurumundaki her on bilim adamının neredeyse yedisinin Puritan olması, Puritanları bilimde dikkat çekici bir konuma ulaştırmıştır (William, 1948: 254). Gözlemsel ve deneysel bilim sahaslarında bu insanların çoğunlukla ön planda yer almış olması, esas olarak kalvinist öğretiyi yaşama tarzlarına uyarlamış olan bu insanların, edinmiş oldukları ekonomik ideallerinin birer sonucu olduğu, şeklindeki bazı yorumların yapılmasına neden olmuştur (Birnbaum, 1980: 252). Gerçekten de, tamamıyla yararcı maksatlarla ve verimliliği arttırmak gayesiyle bilimdeki gelişmelerin özendirilmiş olmasının, araştırmacıların neredeyse tamamının yükselen orta sınıf ailelerinden gelmesiyle, çok yakından bir ilgisi bulunmaktadır. Ölçmeye ve değerlendirmeye dayanan bilim ile bilimdeki gelişmelerin üretime uyarlanması olanaklı kılan teknolojikteki ilerlemeler; özellikle de 1600 yıllarındaki ticaret, sanayi ve deniz ulaşımı sahasında büyük üstünlükler kurmuş olan Hollandalılar tarafından başlatılmış olması, asla bir rastlantı sayılmamaktadır (William, 1948: 259). Yükselen orta sınıfın bu bilim adamları, asalet unvanıyla kendisini toplumun üzerinde gören asilzade zümresinden gelmediği gibi; kilisenin hiyerarşik ataması içinde istihare yoluyla ruhsal olarak tanrıya ulaşmaya kendisini adanmış ve kendi içinde çıktığı bu mistik yolculuğunda tefekküre dalarak tanrıdan ilham almaya azmetmiş ruhban sınıfının içinden de çıkmamıştır (Raitt, 1987: 94). Yükselen orta sınıfın yaşamla ilgili gerçekleriyle çok yakından ilgilenen bu insanlar, yalnızca, üretimde verimliliği yükseltecek teknolojik gelişmelere olanak sağlayan bilimlerle değil; fakat bununla birlikte, eski Grek ve Latin dillerinin yanı sıra, bitkilerle ve hayvanlarla bilimsel anlamda ilgilenmişlerdir. İbranceyi

ve Lâtinciye öğrenmişler, böylece dinlerinin özüne inerek, kilisenin varlığını ve insanlar üzerine kurduğu mutlak otoritesini sorgulamaya başlamışlardı (Raitt, 1987: 97).

Hıristiyanlığın bu kollarının modern bilimin önünde engel olup olmadığı konusunda, M.Weber'in, Tanrı tarafından seçilmiş olma güdüsü üzerine kurulan öğretisi, gerçekten bir ölçü olma özelliğini taşıyor gibi görünmektedir (Raitt, 1987: 226). Hiçbir kimse, katıldığı dinsel törenlerle veya tek başına manastır hücrelerinde çektiği çileyle kurtuluşa erebileceğini garanti edemeyeceğine göre; artık inanan herkesi endişeli ve gayretli bir şekilde Tanrı katında seçilmiş olmanın işaretini arar haline gelmiştir (Marnef, 1996: 124). Kişinin bu dünyadaki mesleği, bir Tanrı yolu olarak dinen kabul edildiği anda; Tanrı tarafından seçilmişliğinin işareti olarak, mesleki başarının benimsenmesi, çok uzun sürmemiştir. Artık, Orta Çağ Katolikliğinin şüpheyle ve öfkeyle baktığı ticari kazanç, kişinin Tanrı katında seçilmişliğinin açık bir belirtisi veya kanıtı haline gelmiştir (Marnef, 1996: 127). Bilimsel çalışma bir meslek haline geldiği ve özellikle de bilim maksada ulaşmada tek araç olarak kullanıldığı andan itibaren; bu dünyaya yönelik bilimsel araştırmaların Kalvinistler tarafından rağbet bulması, kaçınılmaz olmuştur. Artık meslek ibadet halini aldığına göre; Orta Çağın çile çekme alışkanlığının da, bu mesleki faaliyet içinde kendisine bir yer bulması, çok uzun sürmemiştir. Reform inancı, her inananı, kendi mesleki uğraşısında çile çekmeye zorunlu kılmıştır. Bu anlamıyla reform, Orta Çağın öbür dünyaya yönelmiş manastır hücreleri içindeki çilekeşliğinden, bu dünyanın içinde ve mesleki faaliyetinde katlandığı zorluklar içeriğine dönüşerek dünyevi asketikizmin benimsenilmesi yolunu ifade etmektedir (Marnef, 1996: 129-130). Reformla birlikte, her insan, bu dünyada Tanrı tarafından verilmiş bir görevi olduğuna inanmış; mesleki faaliyet kapsamında süreklilik ve düzenlilik kazandırılan bu dünyevi işte çekilen çilelerin ve kanıtlanılan dürüstlük ve sevginin de, başarıyı garanti ettiği gibi, bunun Tanrı katındaki seçilmişliğinin bir kanıtı olduğu da, kabul edilmiştir (Raitt, 1987: 239).

Protestanlık ile bilim arasındaki bağıntı, kilise otoritesinin yerine Kutsal Kitap'ı geçirme anlamını içeren reform hareketindeki; vahyin sınırlarında bilimin önemini fark eden fakat herkesin çağrıldığı halde (seviyede) kalmasında (yükselmemesinde) ısrar eden Lutherizm, Kutsal Kitap'a bağlılık temelinde mesleği takva yolu haline getirmişken; bilimsel araştırmaların dinen sınırlandırılmaması (yasaklanmaması) gerektiği görüşüne pek karşı çıkmayan Kalvinizm de, böylece, din ile bilimin birbirinden ayrılmasına ve adeta özerk bir hale gelmesine yol açmıştır. Reform döneminde ve hatta daha sonrasında bile geçerli olan, kilisenin mutlak üstünlüğü ve sarsılmaz egemenliği altındaki Avrupa'da, bilimsel gerçeklere kapalı ve karşı olan kutsal mahkemenin (Engizisyon'un) her farklı düşüncüyü suç sayıp Kutsal Kitap'a dayanarak yargılaması ve (yakarak) ölümle cezalandırması sınırlamasından, ya da vahiyle biçimlenen dogmaların tartışmasız doğruluğundan ve kilisenin yanılmazlığı imanından, gözlem-deney-ölçme temeline dayanan serbest bilimsel araştırmalara geçiş süreci; bu nedenle, makalemizde, reform hareketinin anlamı, Lutherizm ve Kitaba bağlılık, Kalvinizm ve din ile bilimin birbirinden ayrılması olmak üzere üç konu başlığı altında incelenmiştir.

Reform Hareketinin Anlamı : Kurtuluşu kilisenin dışında arama eğilimini gösteren Protestanlar, Tanrının kitabını her şeyden üstün tuttıkları için, dinsel ayin ve merasimleri tamamıyla gereksiz buluyorlar; peygamber tarafından ibadetin tanımlanmamış olması nedeniyle de, Tanrıya yönelen her ibadeti Hak olarak kabul etmeyi benimsiyorlardı (Raitt, 1987: 244). Zaman ve söylem bakımından asla tanımlanmamış olan Tanrıya ibadet; tamamıyla bireysel olmalı, gizliden ve içten dua etmek şeklinde gerçekleşmeliydi. Protestanlara göre, ibadetin zamanı ve yeri, şekli ve söylemi peygamber tarafından belirlenmemişse, insanlara zorla dayatırılan bu yöneliş biçimi sonradan ortaya çıkmışsa; hiç kimsenin ibadeti sorgulanamaz, tek bir şekle bağlanarak kurumsallaştırılamazdı (Phillips, 1973: 92). Bu nedenle, kilisenin aracılığıyla kurtuluşa erişilemeyeceğinden emin olan Protestanların sorguladıkları temel düşünce, Tanrı iradesine tesir ederek ilahi lütfün dağılımında aracılık işlevine müktedir bulunduğunu beyan eden kilisenin, bu yetkisinin kaynağını kanıtlaması gerektiği protestosuna dayanmaktaydı (Phillips, 1973: 94-95). Böylece, insanın ilahi kurtuluşa ermesi için, Tanrının varlığına ve birliğine inanılmasını yeterli gören protestanlar; kişinin kendi selametini bireysel çabalarıyla ve yalnızca Tanrının kitabını okuyarak bulması gerektiği sonucuna varmakla; aynı zamanda da, bütün faaliyetlerin sadece yüce Tanrıya adanması suretiyle ilahi mağfretin bu dünyanın içinde fakat kilisenin dışında aranması gerektiğini savunmuşlardır (Raitt, 1987: 246-247). Eğer kilisenin dinsel törenlerinin doğa

üstü sihri ve etkinliği yoksa, bu durumda, kilise tarafından bazı doğa üstü kudretler verildiğine inanılan papazın da bu ayinleri yerine getirmesine hiç gerek yoktu (Phillips, 1973: 97). Şayet, papanın ve onun tarafından atanmış olan papazların halk üzerinde hiçbir ilahi kudretleri yoksa, kısaca bunlardan hiç biri Tanrı tarafından görevlendirilmiş değilse; bunların bütün gücü sonradan öne sürülen ibadetleri yerine getirmek bahanesiyle halkın üzerinde bir konum elde etmekse; gerçekte Tanrıdan aldıkları bir yetkileri de yoksa; o zaman, papaya ne gerek var diye sorular sorulmaya başlamıştır (Raitt, 1987: 249).

Kişinin, papazın kişisel yorumuna maruz kalmaksızın kendi bireysel gayretleriyle Kutsal Kitabın özüne vukuf olarak kurtuluşa ermesi için; Kitabın yalnızca Latince olarak değil, herkesin kendi konuştuğu dilinde yazılmasında ve okunmasında ısrar eden (Raitt, 1987: 253, 257) Protestanlara göre; şayet kişinin kendi konuştuğu dilden yazılmış olan bir Kitabı varsa; artık doğrudan Tanrısıyla ilişki kurabilecek olan bu şahsın, papazın aracılığına hiç gereksinimi kalmayacaktı. Böylelikle Kitabın Latince'den konuşulan dile çevrilmesi yoluyla halka ulaşması sayesinde, ilahi mağfirete ermede bir tarafta Tanrı ve diğer tarafta da elinde tuttuğu Onun kitabıyla baş başa kalan kişinin; ayin ve kutsal eşyalara, kilise bağışları ile azizlerin ruhundan medet ummaya hiç gereksinimi kalmayacaktı (Raitt,1987: 262). Halkın konuştuğu dilde Tanrıya yönelinemeyeceği itirazıyla karşılaşan Protestanlar; insanların yalan söyleyerek, gıybet yaparak, iftira atarak vs., şeklinde günlük konuşma lisanıyla büyük günahlara girdiklerini kabul eden kilisenin, Tanrının sözünü kendi konuştuğu diliyle okumak suretiyle de yönelebileceğini reddetmesinin, bir açıklaması olmadığında ısrar etmekteydiler (Raitt, 1987: 257-258). İlk defa Kutsal Kitabın Protestan çevirilerinde ortaya çıkmış olan “beruf” kavramının meslek şeklinde yorumlanması, bundan sonra özellikle de Protestanlar arasında çok büyük bir öneme sahip olarak, insanın gündelik yaşamındaki bütün dünyevi uğraşlarına ve kazanca yönelik işlerinde dinsel bir anlam taşımıştır (Raitt, 1987: 259). Mühendisin, kimyagerin, doktorun, öğretmenin, polis, askerinin insanların mutluluğu ve huzuru için sürdürdüğü mesleki faaliyetini Tanrı katında tek ibadet haline getiren dinsel kabul; M.Luther'in “çağırılma” kelimesinin Almanca karşılığı olarak, meslek anlamına gelen “beruf” sözcüğünü kullanmasıyla başlamıştır.

Kutsal kitabı ve peygamberlerinin hayatını derinden araştırarak dinlerinin özüne inmeyi gaye edinen reformistler, peygamberleri tarafından belirlenmiş bir ibadeti tanılamayınca (Raitt, 1987: 284); Tanrı, inananı mesleğinde çağırılmaktadır anlamında bir yoruma ulaşmışlardır. M.Luther, Kutsal Kitabın hemen her yerinde “davet” kelimesinin karşılığı olarak “beruf” sözcüğünü kullanmış olmakla, mesleğin Tanrı tarafından inananlara verilmiş neredeyse tek ödev olduğunu, hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek bir açıklıkla ifade etmiş oluyordu (Phillips, 1973: 98). Reformla birlikte, ibadet, şekilcilikten ve kurumsallıktan, özsel ve bireyselliğe dönüşmüştür. İbadet, peygamber tarafından açıkça tanımlanmayınca, kuralları ve söylemleri nebi tarafından kesinlikle bildirilmeyince; her bir bireyin gönlünün dilediği tarzda Tanrıya yönelişi, birer Hak olarak kabul edilmiş; hoşgörü anlayışı toplumsal ilişkilerin özünü oluşturmuştur (Raitt, 1987: 317). Batıda dinin dünyevileşmesini, bireyselleşmesini ve ussallaşmasını sağlayan; böylelikle de, kişinin hiç itiraz etmeksizin kuralcı-şekilci ibadet etme anlayışına ve dogmalarına itaat etme zorunluluğundan insanı kurtaran; kısacası, sorgulamayla birlikte düşünmesini de öğreten Batının bu en önemli kültürel farklılığı; Tanrıya yönelmede ibadetin inandıkları nebileri tarafından hiç tanımlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır (Raitt, 1987: 322).

Tanrıya nasıl ibadet edileceği açıkça tanımlanmayınca, bütün dinsel törenlerin sonradan insanlar tarafından kurumsallaştırılmış ve bir baskı unsuru olarak sürdürülmüş olduğunun farkına varılınca; ibadet anlayışı da, dünyevi meşgaleden vazgeçerek belirli bir süreyi yalnızca Tanrıya ayırma geleneğinden, yaşamın her anını yalnızca Tanrı için yaşama gayretine dönüşmüştür (Phillips, 1973: 185). Artık ruhban sınıfının, manastırın duvarları arasında kendisini toplumdaki soyutlayarak çile çekmesiyle, uhrevi geleceğini topluma yararı olmayan bu ibadetinde aramasıyla, ruhunu böylelikle arındırdığına inanmasıyla ve bütün günahkârlar için tövbe dilemesiyle, Tanrının hoşnutluğuna eremeyeceği kesinlik kazanmıştır (Raitt, 1987: 324). Yalnızca, dürüstlük yoluyla sevgiye ulaşma emelini taşımasıyla, dünyevi faaliyetinde yaşadığı her anını Tanrıya adanmasıyla, kişi, Tanrının hoşnutluğuna erişebilirdi. Peygamber tarafından ibadetin tanımlanmamış olması, Tanrıya yönelme anlayışını gerçek yaşamın her anına ve her kesitine taşımıştır (Raitt, 1987: 257). Böylece, Batıda 1500 yıllarında başlayıp yaklaşık olarak bir asır

kadar süren ve mezhep çatışması çağı olarak anılan, insanların yaşama tarzları üzerinde derin ayrılıklara ve mücadelelere yol açan Katolikler ile Protestanlar arasındaki savaşı son verilmeye başlanmıştır (Phillips, 1973: 187). Bu çağda, Protestan ya da Katolik olmak, yalnızca ülkelerin birbirleriyle dost veya düşman olmalarına yol açmıyor; kişilerin bireysel ve toplumsal hayatına derin farklılıklar ve aykırılıklar getirerek; aynı mezhepten olmak, aynı millettten olmak gibi tesirde bulunuyordu (Phillips, 1973: 188-189). Milyonlarca insan, kendi mezhebinin hakim olduğu ülkeye göç etmişti. Katolik ile Protestan arasındaki bu kıyasıya mücadele, hayatın yaşandığı her yerde yemek yemeden kılık kıyafete kadar derinleşen bir ayrılığa ve aykırılığa yol açmıştı (Phillips, 1973: 196). Ancak, Protestan ülkelerde, inancın ve ibadetin bireyselleşmesine, Tanrının insanlardan beklediği sevgi ve dürüstlüğü dünyevi faaliyet içinde tüm insanlara uygulanmasına yönelik bir düşünce eğilimi başlamıştı (Phillips, 1973: 199). İbadet peygamber tarafından tanımlanmadığı için, yalnızca inancın esas alınarak, Tanrıya yönelmenin bütün şekillerinin birer Hak olarak kabul edilmesiyle (Raitt, 1987: 311); koşulları, söylemleri, kuralları ve biçimleri önceden kilisece belirlenmiş olan kurumsallaşmış ibadetin terk edilmesinin gerçekleşmesiyle; özgür irade ve bireysellik dinsel sahaya tamamıyla hakim olarak, bireysel mesleki etkinliğin yegane takva yolu haline gelmesiyle ibadet kilise dışına çıkmıştır. Tanrının hoşnutluğu ve lütfü, sevgiyi ve dürüstlüğü yaşadıkları mesleki faaliyetlerindeki başarılarından gelecekti. Böylece, kimyagerin ya da doktorun insanlara hizmet etmek maksadıyla yürüttüğü mesleki faaliyeti, kalıplaştırılmış bütün dinsel ibadetlerin yerini almıştı. Toplumdan soyutlanmış ve sürekli olarak yinelenen ezberlenmiş söylemleriyle heyecanını kaybetmiş kurumsallaştırılmış ibadetin yerine geçen; mesleki faaliyet içinde yaşamın her anında dürüstlüğü yaşamak suretiyle sevgiye ulaşma emeli, kişisel başarıyı, seçilmişliğin ve dolayısıyla sonsuz yaşamın yegane işareti haline getirmiştir. Artık din, dünyevileşmiş; dünya ise, dogmalardan kurtularak dinin dışına çıkmıştı (Raitt, 1987: 318). Bireye gelince, düşüncesiyle ve davranışlarıyla, yalnızca insana hizmet etme ve Tanrı şanını sergileme maksadı üzerinde odaklanmıştı. Böylece de, dogmasal kalıplardan kendisini çekip kurtarmış, inancını yaşamın her anına hakim kılmıştı. İşte, reformun ulaştığı sonuç buydu!

Lutherizm ve Kitaba Bağlılık: Dünyevi faaliyeti, kardeşlik sevgisinin bir kanıtı haline getirmiş olmasına rağmen M.Luther'in meslek anlayışı, "Herkes çağrıldığı halde kalsın. Kardeşler, herkes ne halde çağrıldı ise, Tanrı ile o halde kalsın." ifadesi gereği geleneksel bir içerik taşımaktaydı (Birnbäum, 1980: 375). Bir kimse, yaşam yolunda yürüdüğü her şekilde de kurtuluşa erbildiğinden; kısa süren yaşamının bu hac yolculuğunda, sürdürdüğü mesleğinin biçiminin hiçbir önemi yoktur. M.Luther, bireyin peşinden gittiği belirli bir mesleki faaliyetin olmasını, Tanrısal iradenin insanlar üzerinde sorumlu kıldığı bu özel ödevleri yerine getirerek tamamlamak suretiyle, Tanrının çok özel bir emrine giderek daha fazla uyduklarına inanmaktadır (Birnbäum, 1980: 378). Kişi, Tanrının kendisini ilk olarak yerleştirmiş olduğu konumlarında ve mesleklerinde hayatlarının sonuna kadar kalmalı; dünyevi faaliyeti de, yaşamında kurulmuş konumuyla sınırlandırılan yükümlülükleri içinde gerçekleştirilmelidir. Sürekli aynı mesleki konumda kalmasını zorunlu kılan bu temeli esas almış olmasıyla, M.Luther'in, dünyevi faaliyet ile dini prensipler arasında her hangi bir şekilde yeni ve köklü bağıntı kurması olanaksızdı. Bundan dolayıdır ki, M.Luther'in meslek kavramı geleneksel sınırlar içinde kalmıştır (Birnbäum, 1980: 380). Kişinin mesleği, kendisinin kabul etmeye zorunlu kıldığı ve kendisini buna göre uyumlu kılmak zorunda kaldığı, bir Tanrı buyruğu olarak görülmüştür. Ancak, Lutherist meslek anlayışının olumsuz ahlaki sonucu, dünyevi ödevlerin asketik anlayışın dışında tutulmuş olması, önceden belirlenen yaşama koşulları sınırları içinde kalınarak otoriteye boyun eğilmesinin öğütlenilmesiydi (Birnbäum, 1980: 383). Tamamıyla yüzeysel bir bakış açısıyla dahi olsa, tıpkı Katoliklikte olduğu gibi Luthercilikte de, dünyevi faaliyet ile dinsel yaşam arasında bütünüyle farklı olan bir ilişkinin var olduğu derhal fark edilebilir (Ozment, 1980: 54). Zira, kişisel gereksinimlerini aşacak ölçüde maddi kazanç peşinde koşulması, lütf ve merhametten yoksun kalındığının bir işareti olarak görünmektedir; ayrıca, bu ölçüdeki bir kazanç ancak diğer insanların harcamaları karşılığında elde edebileceği düşünülerek, her yönüyle yadsınarak kınamayı gerektiren bir hal olarak görülmektedir.

Batıda rasyonel bilimin oluşmasını sağlayan, mesleki faaliyetin Tanrıya yönelinen tek ibadet olarak algılanması inancı, ile, meslek kapsamında sürekli ve düzenli bir hale getirdiği dünyevi faaliyetinde edindiği kazançların veya ulaştığı başarıların Tanrı katında seçilmişliğinin bir işareti olarak yorumlama ahlaki Lutherizmde yoktu (Birnbäum,

1980: 392). Ayrıca Lutherizm, kişinin içinde belirlediği hedeflerine ulaşmak için katlandığı sıkıntılara göğüs germeyi çile çekme olarak da görmemekte, iş yerini bir ibadethane olarak kabul etmemekteydi. Kısacası, Katoliklikte olduğu gibi Lutherizmde de, dünyevi faaliyet bir ibadet özelliğine ulaşmadığı için; mesleki faaliyetin sürdürüldüğü bilim adamının laboratuvarı veya çalışma odası, tüccarın okyanuslara açılan gemisi bir tapınak olarak görülmüyordu (Birnbaum, 1980: 393). Lutheristler de, en az Katolikler kadar kendi kiliselerini kurmada ısrarlı oldukları için, mesleki faaliyet yoluyla Tanrı şanının sergilenmesini ve insana hizmet edilmesini Tanrıya yönelmiş tek ibadet olarak görmüyorlardı. Mesleki faaliyet, kişinin başarılarıyla yükselmeksizin veya kazançlarıyla geliştirilmeksizin öylece kalarak devam ettirilmeliydi (Birnbaum, 1980: 394). Kaldı ki, Tanrı ile insan arasındaki kilisenin aracılık işlevine karşı çıkarak, kilisenin yerine Kutsal Kitabı getirmiş olmasıyla Lutheristler; ilahi vahyin bildirildiği kitaba bağlı kalmayı, en aşırı bir tutuculukla savunmuş kimselerdir (Birnbaum, 1980: 154). Kutsal Kitaba gereksiz ilavelerde bulunulmasını, saf kaynağından uzaklaşarak çeşitli kişisel yorumların katılmasını, kesinlikle ortadan kaldırmak istemişlerdir. Aslında uzaklaşılmasına karşı besledikleri şiddetli protesto tutumunu, yaratılış kitabının (Tekvin) yorumlanmasıyla ilgili olarak sürdürmüşlerdir. Doğanın yorumlanmasıyla ilgili düşüncelerde, Kutsal Kitabın ifadelerine sadık kalma sorumluluğunun daima hissedilmesi gerektiğinin önemi üzerinde durmuşlardır (Birnbaum, 1980: 155).

Tevrat'tan başlayan Eski Ahit ile Yeni Ahit'den oluşan Kutsal Kitabın gerçek anlamından ve özünden asla sapılmaması gerektiği konusunda görüş birliğine varan Lutheristler, doğayı bu dinsel kapsamında irdelemekteydiler (Birnbaum, 1980: 158). Doğayı incelemek isterken dahi, kendilerini tamamiyle kutsal olan bir temel üzerinde olduklarının bilincine, Kutsal Kitap'a bağlılıklarıyla vararak; bu irdelemeleriyle Tanrının kitabıyla yüzleşmek istiyor, imanının kanıtlarına veya kitabın bildirdiği sınırlarına araştırmalarında ulaşmayı arzu ediyordu. İnsana özgü bir muhakemeye ve yalnızca kendisine duyduğu gururunu tatmin etmek maksadıyla, bir araştırmacının; cennetten çıkışla başlayan gerçekleri bulanıklıklaştırma veya çarpıtma gayretlerine girmesini, dine karşı işlenmiş en büyük saygısız olarak görmüşlerdir. Lutheristler, Tanrı ile kulları arasında, kilisenin aracılık işlevini ve otoritesini tümüyle reddetmiş olmakla; bireyin ancak kitap sayesinde gönül yoluyla Tanrıya ulaşabileceği düşüncesine temel hazırlamışlardır (Birnbaum, 1980:168). Ancak Lutheristler, kitabı her şeyden üstün gören ve Tanrıyla olan ilişkilerine de tek aracı kılan inançlarının bir sonucu olarak; doğal olayları kitaba göre yorumlama düşüncesine kapılarak irrasyonel bir eğilim içine girmişler, Orta Çağlardan kalma vahyin zorunluluğu ve istihare yoluyla elde etme imanı altında deneysel bilimin üstünlüğüne daima şüpheyle bakmışlardır.

Din ile bilimi ayırma gayretlerine rağmen, dinsel duyguların tesiriyle olguları irdelemeye yönelmek, uzlaştırılmayan karşıtlıklara neden olmaktadır. Çünkü, kitabın bildirdiği dogmalara itirazsız inanç beslemek, doğru olup olmadığını asla sorgulamamak dinde esas olduğu halde; bilim, şüphe ve sorgulama üzerine kuruludur (Ozment, 1980: 59). Bilimin ulaştığı sonuçları, Kutsal Kitap'ın dogmalarıyla birleştirmek veya açıklamak; bu bakımdan, olanaksız bir çabadır. Nitekim, Kopernik sistemi, Kutsal Kitabın, "*Güneş doğuyor ve güneş batıyor, yerine, doğduğu yere koşuyor; Yeşu, Rabbe söyledi, Dur ey güneş, Gibeon üzerinde, ve Ay sen Ayyolan deresinde; millet düşmanlarından öç alınca kadar, Güneş durdu, Ay yerinde kaldı; gökler Tanrının izzetini beyan eder, gök kubbesi ellerinin işini ilan eder, gün güne söz söyler, gece geceye bilgi gösterir, onların ahengi bütün dünyaya ve sözleri yerin ucuna varmıştır, onlarda güneş için çadır kurdu, o güneş ki çıkışı göklerin ucundadır, devri de onların sonlarına kadar ve sıcağından saklı kalanı yoktur; yeri temelleri üzerine kurdu, ebediyen sarsılmayacaktır*" (Kutsal Kitap, 2005: 149) ifadeleriyle açıkça çelişki oluşturarak reddedilmemişti. Bundan dolayı M.Luther de, Kutsal Kitabın bu ifadelerine sadık kalarak, Kopernik sistemine karşı çıkmıştı. Zira, Kutsal Kitap'ın dogmalarına bağlı kaldığı bir ortamda, gözleme dayalı deneysel bilimin gelişmesinin olanağı olmadığı (Birnbaum, 1980: 428) için; bilgiyi, kutsal kitapla sınırlı kılan Orta Çağ zihniyeti, böylelikle, kendisini yok edecek olan bir eğilimin önüne geçmek istememiştir.

Kalvinizm ve Din ile Bilimin Birbirinden Ayrılması : Yalnızca Orta Çağın sofu dindarlarının değil, fakat reform görmüş Avrupa'da dünyanın hareketlerine ve evrenin tasarımına ilgi duyan herkesin başlangıçtaki düşüncesi; tamamiyle tarihsel, ahlaki ve dinsel açıdan yaklaşmış olduklarından, Kutsal Kitabın bildirdiği ifadelere uygun

sonuçlar üzerine kurulmaktaydı (Manson-Single, 1997: 137). Yaratıcı, kendi kudretinin sırlarını doğru bildireceği için, başlangıçta hoşgörülle ve merakla yaklaşılan bilimsel araştırmaların, Kutsal Kitap'a uygun sonuçlara ulaşılacağına, kesin gözüyle bakılmaktaydı. Kutsal Kitap'taki ayetlerin, bilimsel yoldan araştırılarak ve aksinin kanıtlanarak kilise otoritesini sarsacağına, hiç kimse ihtimal vermemekteydi (McNeill, 1967: 329). Ancak, gözleme ve deneye dayalı olarak gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların hesaba dayalı olan ve her zaman da kanıtlanabilen sonuçları; Kutsal Kitabın asırlardır okunarak Tanrıya yönelinen ifadeleriyle çeliştiğinde ve bu dogmaların yaratıcının kudretini açıklamada yetersiz kaldığını ve yanlış içerdiğini kesinlikle kanıtladığında; artık, reformist aydınlar da, Eski Ahit'in ifadelerinin bilimle açıklamak veya bilimi dogmalara uyarlamak gibi bir taassuba kesinlikle karşı çıkmaya başlamışlardı. (Manson-Single, 1997: 139-140) Yaratılış kitabında bildirilen Tanrı sırlarını, deneye ve ölçmeye dayanan modern bilimin kesin tanımlama esasları içinde irdelemeye gereksinim duymamaktaydılar (McNeill J.T., 1967: 335). Kaldı ki, Adem'den Havva'nın yaratılması, Adem'in aynı batında doğmayan çocuklarının birbirleriyle evlenerek neslinin çoğalmış olması içeriğindeki Eski Ahit'in yaratılış açıklaması; modern bilimin daha sonraki gelişmesinde açıkça kanıtladığı, akraba evliliğinin yol açtığı bedensel ve zihinsel bozukluklar gerçeğiyle de kesin bir çelişki içindedir (McNeill, 1967: 337) Kutsal Kitabın talihsizliği, sonradan bilimsel deneye yalanlanacak olan, bu dünyaya ve insana özgü doğrudan açıklamada bulunmuş olmasıdır (Manson-Single, 1997: 144) Dinin yıkılışının yolu da, bilimle yalanlanmasından başka bir şey değildir. Tanrı, kendi yaratıcı kudretini yanlış bildirmeyeceğine veya yarattıklarından da habersiz kalmayacağına göre; yazılan ifadelerin Tanrıya ait olmayacağı da, böylece kesinlik kazanacaktır, ifadenin biri yalanlanmışsa, tümü geçersiz kılınmış demektir (Creameans, 1949: 114). Eski Ahit'in ifadelerinin bilimsel araştırmalar üzerinde denetim kurmasını doğru bulmayanların başında da, reformistlerin en büyük ilahiyat öğretmenlerinden Jean Calvin (1509-1564) gelmekteydi (Manson-Single, 1997: 284). J.Calvin'in, bilimsel araştırmaların dinen serbest bırakılması gerektiği anlamındaki görüşünün temel dayanaklarından ilki; Yunan filozoflarını acımasız ölçüde eleştirmiş olmasına rağmen, dine aykırı düşen bu görüşlerinin ne olduğunu irdelemeden ve hiç okumaya dahi değer bulmadan tamamının reddedilerek yasaklanması yerine, akla dayandırılan her bir fikri tek tek ele alıp inceleyip sınıdıktan sonra hakkında bir karar verilmesinin gerekliliğine inanmış olmasıdır. (McNeill J.T., 1967: 124)

J.Calvin, genel bir prensip olarak, bu irdeleme ve sonuca ulaşma içeriğindeki yaklaşımında; Roma Katolikliği kadar tutucu gördüğü diğer Protestan ilahiyatçılara özgü olan, Aristocu evren düşüncesinin Kutsal Kitabın ifadeleri açısından en mükemmel bir açıklama olduğuna dair fikirlerinin değerlendirilmesinde kullanılmasının genel geçerliliği üzerinde de durmuştur (McNeill, 1967: 126). Oysa Calvin, Kutsal Kitapta temel alınan evren betimlemesinin esaslarının, Aristo sistemiyle kökten çakışmakta olduğunu, kendi çağdaşlarından çok daha fazla anlamış bir düzeydeydi. Calvin, Kutsal Kitabın Tekvin bölümünün her sahaya yayılabilen bir alandan söz etmiş olduğu halde; Aristocu evren anlayışına bağlı kalan gökyüzü temaşacıları, yalnızca bir alan üzerinde odaklanmışlardır (McNeill, 1967: 133). Bu nedenle, Tekvinde güneş ve ay en büyük ışık olarak nitelendirildiği halde; Kopernik sisteminin doğruluğuna inanarak teleskopla gökyüzünü keşfeden bilim adamları, yaptıkları astronomiyle ilgili hesaplamalarında, en küçük yıldız olarak değer biçtikleri bir Satürn'ün dahi Ay'dan misli misli büyük olduğunu kanıtlamışlardı (Wolf, 1962: 184). Bu durumda, Calvin, Kopernik'in evren betimlemesini de doğrulayan bu astronomik buluşların kesin kanıtlanmış sonuçlarına karşı çıkamamanın bilincine varmıştı (McNeill, 1967: 442). Astronomiyle ilgili yapılan bilimsel araştırmaların içinde yer almamış olsa dahi, deneysel bilimin Kutsal Kitabın ifadelerini yalanlar nitelikteki bulgularının doğruluğunu kabul etmiş olmakla, zamanının astronomi bilim adamlarının inançlarını da paylaşmaktaydı (Creameans, 1949: 118). Musa'nın yazdığı Tevrat, ile, astronomi biliminin ulaştığı zamanının kesin bulguları arasında açıkça baş gösteren bu aykırılık; Kutsal Kitap ayetlerinin bilimsel bulgularla çürütülmesi ya da bu ayetlerin Tanrı'nın değil de insanın sözleri olduğu kuşkusunun haklılık kazanması kanısına yol açmıştı. Oysa, bilim ile ayet arasındaki bu aykırılık J.Calvin'e göre, Tanrı sözünü halkın sevdiği biçimde ve kolayca anlayabileceği bir düzeyde yazmak isteyen Musa'nın insanların kendi gözleriyle görebilecekleri örnekleri kullanmasından kaynaklanmıştı (McNeill, 1967: 448). Halbuki, zamanının astronomi bilginleri teleskopu sürekli geliştirerek insan gözünün ulaşamadığı uzayın derinliklerindeki gök cisimlerinin varlığını tanıtlamışlar ve büyüklüğünü de hesaplayabilmişlerdi. Bunlar, asla yadsınılamayan ve kitabın bazı ifadelerini yalanlayan gerçeklerdi (Wolf, 1962: 187). Her şeye rağmen, Protestanlığın temelini oluşturan, yalnızca

Kutsal Kitap yoluyla Tanrıya yönelebileceği savını asla terk etmemiş olan J. Calvin, kitabın ifadelerini yorumlarken; Kutsal Kitabın vahiyle indiği gerçeğinin herkes tarafından kabul edilerek, gerçekte bunların birer Tanrı sözü olduğu inancından asla kuşku duyulmaması konusunda, son derece ısrarlı bir tutum sergilemiştir (McNeill, 1967: 451).

Tanrı, Kutsal Ruhuyla, okumayı bilen veya bilmeyen fakat kendisine inanan herkes için bir öğrenme eğilimini başlatmış olduğundan; inanan insanın idrak etmesini, Kendi yaratıcı kudretinden haberdar bulunmasını istemiştir (McNeill, 1967: 456). Bu nedenle, şayet Musa, tamamıyla bilimsel bir şekilde konuşmuş olsaydı, bu ifadeler hiç okuma yazma bilmeyen bir kimsenin kavrayış kapasitesini aşarak, onların yüz çevirmesine yol açacaktı (Cremins, 1949: 119) Bundan dolayı Musa, halkın gözleriyle görebildiği ve değerlendirebilme kudretine sahip bulunduğu bir kapsamda, Tevrat'ı, yani Tanrı vahiyini aktarmıştır. Ancak, burada, var olan her şeyin tek yaratıcısı olan Tanrı, Kendi yarattığı bu varlıklardan hiç habersiz olabilir mi, geleceği bilen ve Musa ile de doğrudan bir bağlantı kurmuş olan Tanrı böyle bir yanlışın yazılmasına neden engel olmamıştır, bilinmeyi bildirme gayesi içinde elçisiyle konuşmuş olan Tanrı bilimin sonradan ortaya çıkaracağı bu kesin bulgulardan en azından birini dahi önceden haber veremez miydi vs., şeklindeki itirazlar, aslında; bütün olarak dinin özünü ve dogmalarının da kaynağını oluşturan vahiy anlayışı üzerine yöneltilmişti (McNeill, 1967: 457). Vahiyle bildirilen ifadelerin, bilim tarafından aksinin kanıtlanması; bu sözlerin gerçekte insan sözü olduğu konusundaki şüphelere haklılık kazandırmıştır. Çünkü, Tanrının Kendi yaratıcı kudretini yanlış bildirmiş olduğu, asla kabul edilemeyen bir şeydir (McNeill, 1967: 461). Dinin yıkılış yolu, dayandığı vahiy temelini bilim yoluyla yıkılmasından geçmektedir. Tanrının varlığından ve birliğinden asla kuşku duymadığı halde, vahiy olgusunu ve dolayısıyla da dinin temelini oluşturan peygamberlik ile kitap delilini reddeden düşünce akımları; bilimin, kitabın ifadelerini yalanlamasıyla ortaya çıkmıştır. (Cremins C.D., 1949: 122) Tanrının insanla doğrudan veya meleği aracılığıyla konuşmayacağı, Tanrının meleğiyle nasıl konuştuğu, meleğin insanla nasıl konuştuğu vs., gibi düşünceler, böylece rağbet kazanmıştır (McNeill, 1967: 464), çünkü, vahiy, dinin temel dayanağı olduğu halde, gerçekte en zayıf halkasıdır.

Oysa, J.Calvin'in kendisi de, zamanının bilimsel gelişmeleriyle kavranılan evren sistemi, ile, asırlar öncesi Kutsal Kitapta vahiy yoluyla bildirilen ifadeler üzerine kurulan kâinat düzeni arasında kesinlikle bir uzlaşının sağlanamayacağını veya uyumun kurulamayacağını çok iyi bildiği halde; ne Kutsal Kitabın Tanrı ile kulu arasındaki ilişkileri düzenleyen bir ölçü olduğu inancından vazgeçmiş, ne de, Kopernik'in öne sürdüğü bu bilimsel araştırmaların sonuçlarını reddetmiştir (McNeill, 1967: 463). Dinsel otoritenin dayanağı haline gelen Orta Çağ evren anlayışını yıkan, güneşi merkez alan ve yerin ayrıcalıklı konumuna son veren Kopernik'in fikirlerini, J.Calvin'in ayrıntısıyla bilmiş olması, kesinlikle düşünülemez (Cremins, 1949: 168). Şayet, Kutsal Kitabın ifadeleri Aristocu evren anlayışı içinde yorumlanarak, itaate dayanan ve kiliseyi de siyasi erkin üzerine çıkaran sonuçları Orta Çağ zihniyetinin temelini bu ölçüde oluşturmamış olsaydı; belki de Kopernik'in deneye dayalı bu görüşleri, zamanının dindarları tarafından bu kadar tepkiyi üzerine çekmeyecekti. Ancak, kalvinizmin Hollanda'da en parlak ve en etkili döneminde dahi, hiçbir taraftarı tarafından, Kopernik sisteminin bilinmesini engelleyici yönde en küçük bir müdahalede bulunulmamış olması bile, çok önemlidir. (Cremins, 1949: 169) Yine de, tüm reformcuların, J.Calvin'e bağlı olanların deneysel bilime yönelik sergiledikleri bu hoşgörülü tavır içinde oldukları, asla söylenemez. Örneğin, John Owen (1616-1683) gibi ilahiyatçılar, kitabın bütününe savunarak, kopernik sistemine doğrudan bir cephe almaktan, asla çekinmemişlerdir. Yine bunlar arasından Zanchi, Daneav, Voetius gibi reformist aydınlar, skolastik felsefeye bağlı kaldıkları ve yalnızca Kutsal Kitabın ışığında Tanrı yolunda ilerlenebileceğine inandıkları için, geleneksel tefsirleri daha da ön plana çıkartarak Kopernik sistemini etkisiz kılmaya yeltenmişlerdir (Cremins, 1949: 171). Özellikle de, Utrecht Üniversitesinin Rektörü olduğu sırada G.Voetius, Kutsal Kitabın metinlerine en uygun felsefenin skolastik felsefe olduğunu öne sürerek; Kutsal Kitaptaki ifadelerin, yalnızca kurtuluşun yollarını bildirmediğini, fakat bununla birlikte tüm bilimlerin kaynağı haline gelerek, ilkelerini açıkça kapsadığını, savunmuştur (Cremins, 1949: 172). Böyle olunca, reformistler tarafından Kopernik sisteminin bütünüyle Kutsal Kitaba ters düştüğü ve kopernik sistemini destekleyen bilimsel çalışmalara karşı olumsuz tavır takınıldığı, rahatlıkla söylenebilir (Wolf, 1962: 239). Kutsal Kitaba bağlı kalma, eski kilise otoritesinin yerine geçtiği için; reformistler de, en az Orta Çağ zihniyeti temsilcileri kadar, kitabın vahiy kudretini

yılan ve insan tarafından yazılmış her hangi bir kitap seviyesine düşüren, bu bilimsel gelişmelere karşı çıkmada kararlıydılar.

Sonuç

Gerçekleşen her bilimsel buluşla, özellikle de vahiy ile bildirilen (Kutsal Kitap, 2005: 149) bir dogma olan dünyanın düz sabit olduğu inancının, bilimsel araştırmalarla aksinin ispat edilmesiyle; rönesanstan reforma geçiş süreci içinde, vahyin Tanrı sözü olmadığı ve Yaradan ile bir bağlantısının bulunmadığı düşüncesi kesin bir haklılık kazanmıştır. Reformla birlikte, Orta Çağ kalıntısı olan, düşünce ile davranışın vahye uygunluğu ısrarından vazgeçilmiş olsa bile; devletlerin üzerinde yer alan kilise otoritesinin ve ruhban sınıfının aracılık işlevinin yerine Kutsal Kitabı (Eski ve Yeni Ahdi) geçirmek istemeleri, ilk reformistleri, kitabı yalanlayan bilimsel buluşların aleyhine bir tavır takınmalarına neden olmuştur. Kutsal Kitabı halkın kendi konuştuğu dilde okuyup ibadet etmesi çağrısı altında başlayan, kilisenin üstünlüğünü ve aracılık işlevini yadsıyan ilk reformistler; sırf bu nedenden dolayı, bilimin karşısında ve vahyin yanında yer almışlar, vahyin gerçek dışı kehanet ve safsatalarını bilime yeğlemişlerdir. Bununla da kalmayıp, Kopernik ve Galile gibi bilimadamlarının aleyhine bir tutum sergilemişler, kitaplarına yasak getirmişlerdir. Avrupa'da bilimsel yöneliş, zorunlu olarak, Kutsal Kitap'ın yenilmesi ve geçerliliğini kaybetmesi üzerine kurulmuştur. Lutherizmle papalık otoritesi yerini Kutsal Kitap'a bırakırken; düşünceyi vahyin sınırlarından çıkaran Kalvinizmle de Kutsal Kitap güç ve üstünlüğünü, bilime ve hür düşünceye terk etmiştir.

Asırlar boyu Avrupa'da rağbet edilen, istihareye dalarak tanrıyla girilen ruhani bir iletişim yoluyla hem tanrıya ve hem de vahye ulaşma emelinin yerini, deney-gözlem-ölçme yoluyla gerçeğe/bilgiye ulaşma gayretinin almasında, reform imanının ve meslek ahlakının önemli katkısı olmuştur. Zira bütün Avrupa'da etkili olan reform hareketiyle, önce Lutherizm sayesinde kralların üzerinde olan papalık otoritesi yerini Kutsal Kitap'a bırakırken ve sonra da Kalvinizmin öne çıkmasıyla din ile bilimin sahası birbirinden ayrılırken; bu vahiyden kopma süreci içinde, hür düşünce karşısında ciddi bir tehdit oluşturan kutsal mahkemenin insafsız yargılama gücü sona ermiş, düşüncenin yargılanması ve cezalandırılması geleneğinden kurtulunmasının da yolunu açmıştır. Gözlem-deney-ölçme yöntemiyle ulaşıkları her bilgiyle, Kutsal Kitap'ta yazılı olanların gerçek olmadığını fark eden bilimadamları; böylece, Kutsal Kitap'ın tanrısallığı dolayısıyla da vahyin gerçekliği hakkında derin kuşkuyla kapılmışlardır. Orta Çağlar boyunca şüphe imanın düşmanı ilan edilmişken, bir anda, şüphe bilimin ve gerçeğin anahtarı haline gelmiştir. Reformun Lutherist akımıyla papalık otoritesinin yerini almış olan Kutsal Kitap, Kalvinizmin etkisiyle serbest hale gelen bilimsel araştırmalarının sonucunda, özellikle de, Dünyanın sabit olmadığını ve Güneş'in etrafında döndüğünü kanıtlayan Kopernik ve Galile gibi bilimadamlarının düşünceleri ve gözlemleri karşısında geçerliliğini kaybetmiştir.

KAYNAKLAR

- Birnbaum N. (1980). *Social Structure and The German Reformation*, Arno Press, New York
- Bunch, B. (2004). *The History of Science and Technology*, Houghton Mifflin, Boston
- Creameans C.D. (1949). *The Reception of Calvinist Thought in England*, University of Illinois Press, Urbana
- Gale, C.E. (1996). *Isaac Newton and the Scientific Revolution*, Oxford University Press, New York
- Kibre, P. (1984). *Studies in Medieval Science: Alchemy, Astrology, Mathematics and Medicine*, Hambledon Press, London
- Kitab-ı Mukaddes Şirketi (2005) *Kutsal Kitap*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul
- Knight D (1986). *The Age of Science: The Scientific World View in the nineteenth century*, Blasil Blackwel , New York
- Lyons H., (1968). *The Royal Society (1660-1940): A History of its Administration Under Its Charters* , Greenwood Press, New York

- Manson T.M.; Single J.C. (1997). *The Calvinist Roots of Modern Era*, University Press of New England, Hanover
- Marnet G (1996). *Antwerp in Age of Reformation: Underground Protestantism in a Commercial Metropolis*, Johns Hopkins University Press, Baltimore
- McNeill J.T. (1967). *The History and Character of Calvinism*, Oxford University Press, New York
- Needham J. (1975). *Background to modern science*, Arno Press, New York
- Ozment S. (1980). *The Age of Reform (1250-1550) : An Intellectual and Religious History of the Medieval and Reformation Europe*, Yale University Press, Hew Haven
- Phillips J. (1973). *The Reformation of Images: Destruction of Art in England (1535-1660)*, University of California, Berkeley
- Raitt J. (1987). *Christian Spiritually: High Middle Ages and Reformation*, Crossroad Press, New York
- Sarton G. (1955). *The Appreciation of Ancient and Medieval Science During the Renaissance (1450-1600)*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- Sprat T. (1947). *The History of the Royal Society of London , for Improving of Natural Knowledge*, Chapman Press, London
- Stimson D. (1948). *Scientists and Amateurs: A History of the Royal Society*, Greenwood Press, New York
- Weld, C.R. (1975). *A History of the Royal Society* , Arno Press, New York
- William C. D. (1948). *A History of Science and It's Relations with Philosophy and Religion*, Cambridge University Press, Cambridge
- Wolf A. (1962). *A History of Science, Technology and Philosophy in the 16th and 17th Centuries*, Allen and Unwin, London